

Författningsfrågor

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas ett fyrtiotal motionsyrkanden från den allmänna motionstiden 2006. Motionerna gäller avskaffande av monarkin, kommunernas och landstingens roll, personval och andra valfrågor, rösträtt och valbarhet, skilda valdagar, folkomröstningar samt kravet på 10 års svenskt medborgarskap för statsråd och karantän för avgångna statsråd.

Utskottet avstyrker samtliga motioner med hänvisning främst till Grundlagsutredningens arbete.

Två reservationer (v, mp respektive mp) finns.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Utskottets överväganden	5
Monarkin	5
Kommuner och landsting	9
Val till riksdagen m.m.	11
Rösträtt	16
Skilda valdagar	20
Valbarhet	23
Statsråden	27
Folkomröstningar och ett råd för folkinitiativ	30
Reservationer	34
1. Monarkin, punkt 1 (v, mp)	34
2. Valbarhet, punkt 6 (mp)	35
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	36
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2006	36
 <i>Tabell</i>	
Andelen personröster	12

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. **Monarkin**

Riksdagen avslår motionerna 2006/07:K210, 2006/07:K287, 2006/07:K311, 2006/07:K320, 2006/07:K352 yrkandena 1–5 och 2006/07:K356.

Reservation 1 (v, mp)

2. **Kommuner och landsting**

Riksdagen avslår motionerna 2006/07:K314 och 2006/07:K324.

3. **Val till riksdagen m.m.**

Riksdagen avslår motionerna 2006/07:K202 yrkande 2, 2006/07:K207, 2006/07:K215, 2006/07:K240, 2006/07:K247, 2006/07:K250, 2006/07:K274, 2006/07:K297, 2006/07:K354 yrkandena 1–3 och 2006/07:K363.

4. **Rösträtt**

Riksdagen avslår motionerna 2006/07:K258, 2006/07:K282, 2006/07:K284, 2006/07:K368 yrkandena 9 och 10 samt 2006/07:A270 yrkande 53.

5. **Skilda valdagar**

Riksdagen avslår motionerna 2006/07:K202 yrkande 1, 2006/07:K214 och 2006/07:K291.

6. **Valbarhet**

Riksdagen avslår motionerna 2006/07:K235, 2006/07:K279, 2006/07:K362 och 2006/07:K368 yrkande 1.

Reservation 2 (mp)

7. **Statsråden**

Riksdagen avslår motionerna 2006/07:K236 och 2006/07:K334.

8. **Folkomröstningar och ett råd för folkinitiativ**

Riksdagen avslår motion 2006/07:K368 yrkandena 2 och 3.

Stockholm den 13 februari 2007

På konstitutionsutskottets vägnar

Berit Andnor

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Berit Andnor (s), Per Bill (m), Morgan Johansson (s), Eva Bengtson Skogsberg (m), Stefan Tornberg (c), Mauricio Rojas (fp), Helene Petersson i Stockaryd (s), Björn Leivik (m), Billy Gustafsson (s), Ingvar Svensson (kd), Anna Bergkvist (m), Marianne Berg (v), Phia Andersson (s), Annie Johansson (c), Mikael Johansson (mp), Karl Sigfrid (m) och Sinikka Bohlin (s).

Utskottets överväganden

Monarkin

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till tidigare ställningstagande en rad motioner (s, v, mp respektive fp) om att avskaffa monarkin och införa republik.

Jämför reservation 1 (v, mp).

Bakgrund

Det finns spridda uppgifter från 500-talet och tidig vikingatid om härskare i Sverige. De tidiga kungarna hade en klar anknytning till det gamla ättensamhället och kan betecknas som de förnämste inom de viktigaste ätterna. Kungamakten stärktes efter hand. Kungadömet var formellt sett inte ärftligt utan det uttrycktes så att svearna hade rätt att taga och vråka kungen. Från omkring 1130 pågick en maktkamp mellan kungaätter och inom kungahuset fram till dess att Magnus Eriksson valdes till kung år 1319. Från slutet av 1300-talet fram till Gustav Vasas makttillträde 1521 styrdes Sverige som en del av en dansk-svensk union i huvudsak av danska kungar. Maktens tyngdpunkt låg ofta hos rådet, och under en del av perioden leddes Sverige av riksföreståndare. År 1523 valdes riksföreståndaren Gustav Vasa till kung. Sverige blev ett arvrrike genom den riksdag som hölls i Västerås 1544. Vid Gustav Vasas död hade monarkin fått en stark ställning.

Gustav II Adolf undertecknade 1611 den s.k. kungaförsäkran som innebar ett systemskifte med ett råd i vars överläggningar kungen själv deltog. Rikskanslern Axel Oxenstierna fick en statsministerliknande funktion. Efter Gustav II Adolfs död gav 1634 års regeringsform rådsaristokratrin en central ställning. 1680–1682 inträdde ett systemskifte som innebar att adeln och särskilt riksrådskretsen försvagades. Kungen tillsatte själv ämbetsmännen och stiftade i praktiken själv lag. Endast i fråga om beskattningen hade riksdagen ännu ett inflytande. År 1719 valde riksdagen till drottning Karl XII:s syster Ulrika Eleonora, som fick avge en kungaförsäkran. Därefter följde ett halvt sekel av mer eller mindre uttalad maktlöshet för monarken fram till år 1772 då Gustav III genomförde sin s.k. statsvälvning och en ny regeringsform antogs.

En riksdag i Örebro valde år 1810 Jean Baptiste Bernadotte till tronföljare. På papperet hade kungen stor makt eftersom det 1809 stadgades att ”Konungen äger att allena styra riket på det sätt denna regeringsform föreskriver”. Kungen kunde dock inte styra utan statsråd. Han måste höra dess mening innan han fattade beslut. Statsråden var bara ansvariga inför kungen men eftersom riksdagen bestämde över anslagen blev det alltmer

viktigt att statsråden hade riksdagens förtroende. Parlamentarismen infördes stegvis under de sista decennierna på 1800-talet och de första på 1900-talet.

Utvecklingen fram till 1974 års regeringsform

Utvecklingen under tiden efter 1809 års regeringsform innebar att statskicket från att ha varit en konstitutionell monarki blivit ett statsskick med kungen som formell statschef men med den offentliga maktutövningen förankrad i folksuveränitetens och parlamentarismens principer. I propositionen med förslag till den nuvarande regeringsformen (prop. 1973:90 s. 170) framhölls att övergången ägt rum stegvis och jämsides med att riksdagens makt förstärktes och demokratin fördjupats. Den fortgående begränsningen av konungens makt hade tagit sig uttryck framför allt på två sätt. Dels hade monarken vid valet av ministär blivit bunden av styrkeförhållandena i riksdagen och av de råd han fått beträffande regeringsbildningen av talmän och partiledare, dels hade en konstitutionell praxis utbildats enligt vilken han alltid var skyldig att följa ministären vid regeringsärendenas avgörande. Det dröjde ända till den partiella grundlagsreformen 1968–1969 innan den långtgående begränsning av monarkens maktposition som skett i enlighet med parlamentarismens principer satte spår i regeringsformen. Genom de då införda bestämmelserna om misstroendeförklaring kom regeringsformen att erkänna regeringens beroende av riksdagens förtroende.

Det ankom på Grundlagberedningen att ange statschefens ställning i en modern grundlag. Efter ingående överläggningar nådde beredningens ledamöter fram till en gemensam ståndpunkt, den s.k. Torekovskompromissen. I grundlagspropositionen (prop. 1973:90 s. 171) framhölls att många i vårt land anser att det ärftliga konungadömet är ett främmande inslag i det demokratiska statsskicket. Tanken är att statschefsämbetet vinner sin fulla symbolverkan endast om statschefen har sitt uppdrag direkt eller indirekt från folket samt att i en demokrati, som utgår från alla medborgares lika värde, ingen bör ärva en offentlig befattning och vara oavsättlig från en sådan befattning. Å andra sidan hade monarkin obestriddligen stöd hos betydande befolkningsgrupper och hade visat sig kunna fungera på ett från parlamentarisk synpunkt oklanderligt sätt. Departementschefen nöjde sig med att konstatera att beredningens ledamöter hade enats om att i den nya regeringsformen inte frångå gällande statsform och att denna ståndpunkt vunnit mycket stark anslutning vid remissbehandlingen av beredningens förslag. Departementschefen ville också tillägga att kungadömet bevarande var en given utgångspunkt vid utformningen av en ny författning om författningen skulle få önskvärt stöd i riksdagen och folkopinionen.

Gällande regler

I regeringsformens portalparagraf (1 kap. 1 §) sägs att all offentlig makt i Sverige utgår från folket samt att den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt och förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskick och genom kommunal självstyrelse. I inledningskapitlet sägs vidare att riksdagen är folkets främsta företrädare (4 §) och att konung eller drottning, som enligt successionsordningen innehar Sveriges tron, är rikets statschef (5 §). Förutsättningarna för att få tjänstgöra som statschef anges i 5 kap. regeringsformen. Som statschef får endast den tjänstgöra som är svensk medborgare och har fyllt aderton år. Den som ska tjänstgöra som statschef får inte samtidigt vara statsråd eller utöva uppdrag som talman eller riksdagsledamot (2 §). För konung som statschef gäller därutöver krav på viss trosbekännelse. Successionsrätten till Sveriges tron för manliga och kvinnliga efterkommande till konung Carl XVI Gustaf regleras i successionsordningen som är en grundlag.

Bestämmelser om statschefens uppgifter finns utom i 5 kap. regeringsformen, i andra kapitel i regeringsformen och i riksdagsordningen. Statschefens uppgifter inskränktes vid införandet av den nuvarande regeringsformen till att avse vissa funktioner. Regeringsskifte äger enligt 6 kap. 4 § regeringsformen rum vid en särskild konselj inför statschefen. Konselj ska enligt 5 kap. 1 § regeringsformen när så erfordras hållas under statschefens ordförandeskap. Statschefen är ordförande vid sammanträde med Utrikesnämnden (10 kap. 7 § regeringsformen). Statschefen förklarar enligt 1 kap. 4 § riksdagsordningen också riksmötet öppnat och får enligt 2 kap. 10 § riksdagsordningen avge ämbetsförklaring inför kammaren. I grundlagspropositionen framhölls (prop. 1973:90 s. 173) att statschefens uppgifter i övrigt bestäms genom sedvana. Av särskilt intresse anses vara rollen som rikets främste företrädare i förhållande till andra länder. Enligt folkrätten ackrediteras andra länders sändebud hos statschefen och det är denne som undertecknar de svenska sändebudens kreditivbrev. Vidare fullgör statschefen inrikes representationsuppgifter av mer eller mindre officiell karaktär på skilda områden i samhällslivet.

Motionerna

I motion K210 av Christin Hagberg (s) begärs ett tillkännagivande till regeringen om att utreda en övergång till republikanskt statskick. Sverige är enligt motionen en av de få monarkier som fortfarande finns kvar i världen. Det nuvarande arrangemanget där statschefsämbetet är vikt åt en utvald ätt är oförenligt med principen om alla människors lika värde. Det är enligt motionen hög tid att lämna denna kvarleva från historien bakom oss. Den demokratiska processen och samhällsförvaltningen måste bygga på offentlighet, insyn och möjligheter att påverka. Politiska uppdrag och tjänster inom offentlig förvaltning måste stå öppna på lika villkor för alla medborgare. Således måste enligt motionen monarkins arvsprincip avskaf-

fas och ersättas av en republik där statschefen direkt eller indirekt väljs av folket. I motion K320 av Fredrik Johansson och Johan Löfstrand (båda s) framhålls att systemet med arvkungadöme i grunden är oförenligt med principen om alla människors lika värde. Det är inte rätt att en viss position i samhället är vigd åt enbart en familj eller släkt. Monarkins roll i det svenska moderna samhället bör ses över, och Sverige bör bli en republik.

Veronica Palm m.fl. (s) framhåller i motion K356 att Grundlagsutredningen seriöst bör lyfta upp frågan om möjliga övergångar till ett republikanskt statsskick. I ett senare skede kan beslut fattas genom två riksdagsbeslut med mellanliggande val. En folkomröstning bör också bli aktuell med tanke på att frågan berör grunderna för vårt statsskick.

I motion K287 av Marianne Berg m.fl. (v) begärs ett tillkännagivande för regeringen om tilläggsdirektiv till Grundlagsutredningen angående en utredning av monarkins avskaffande. Enligt motionärerna har på senare år den gamla Torekovsöverenskommelsen framstått som alltmer bräcklig. En förnyad diskussion om statsskicket har tagit fart. Monarkins förenlighet med demokratiska principer ifrågasätts i allt vidare kretsar. Statschefens egna kontroversiella uttalanden om förhållandena i andra länder har effektivt demonstrerat svårigheterna att isolera en ”konstitutionell dekoration” från den politiska verkligheten. Påstådda trafikförseelser har satt strålkastarljuset på det för de flesta obegripliga förhållandet att statschefen är personligt immun mot åtal (5 kap. 7 § RF). Tidigare kompromisser och över trettio år gamla ställningstaganden, gjorda i en annan tid med andra förutsättningar, kan inte få stå i vägen. Det är enligt motionen svårt att tänka sig en bättre ram för en sådan analys än den förestående översynen av regeringsformen.

En utredning om statsskicket begärs också i motion 2006/07:K311 av Max Andersson m.fl. (mp). Enligt motionen är monarkin, så som den är beskaffad i dag, inte utformad på ett sätt som är acceptabelt i ett demokratiskt samhälle. Det är uppenbart att systemet borde reformeras, och det rimliga vore om det i stället beslutades om att utse landets statschef genom någon form av val. En lämplig tidpunkt för den ärftliga monarkins avskaffande är enligt motionen när den nuvarande kungen uppnår normal pensionsålder på 65 år. Då kungen är född 1946 är det nu hög tid att det tillsätts en utredning om hur vårt statsskick kan befrias från arvkungadömet principer.

Birgitta Ohlsson m.fl. (fp) framhåller i motion K352 (yrkandena 1–5) att monarki i ett principiellt perspektiv är oförenlig med demokrati. Riksdagen bör därför besluta att förändra grundlagarna och därmed möjliggöra övergång till republikanskt statsskick. Riksdagen bör tillkännage för regeringen att kungen så länge som monarkin existerar som statsskick, bör fråntas sin roll som ordförande i Utrikesnämnden, att utländska ambassadörer bör överlämna sina kreditivbrev till talmannen eller utrikesministern,

att utrikesministern bör utfärda utnämningssbrev till svenska konsulater utomlands samt att statschefsrollen i förhållande till främmande makt bör utövas av talmannen eller statsministern.

Tidigare behandling

Frågan om att avskaffa monarkin behandlades i riksdagen senast våren 2006 (bet. 2005/06:KU15), då motioner avstyrktes i förenklad ordning med hänvisning bl.a. till betänkande 2004/05:KU23. I sistnämnda betänkande avstyrktes motsvarande motioner med hänvisning till tidigare behandling. Utskottet hade tidigare vid ett stort antal tillfällen behandlat motionsyrkanden om övergång till republik och avstyrkt dessa med hänvisning till den ståndpunkt angående statsskicket som intogs vid 1974 års författningsreform.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller tidigare ställningstagande och avstyrker motionerna 2006/07:KU210 (s), 2006/07:K287 (v), 2006/07:K311 (mp), 2006/07:K320 (s), 2006/07:K352 yrkandena 1–5 (fp) och 2006/07:K356 (s).

Kommuner och landsting

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till Ansvarskommittén två motioner (m respektive kd) om att landstingen ska avskaffas.

Gällande regler

Enligt 1 kap. 7 § regeringsformen finns i riket primärkommuner och landstingskommuner.

I grundlagspropositionen (prop. 1973:90) framhölls att den kommunala verksamheten alltsedan kommunreformen 1862 varit förlagd till en lokal och en regional nivå. För de lokala, primära, kommunerna användes den enhetliga beteckningen kommun medan landstingen fungerade som sekundärkommuner. Departementschefen framhöll att det med fog kunde hävdas att den angivna grundläggande strukturen i den kommunala indelningen inte borde kunna överges utan sådana överväganden som föregår en grundlagsändring.

Motionerna

Cecilia Widegren (m) begär i motion K324 ett tillkännagivande för regeringen om att verka för att avveckla den tredje beskattningsnivån – landsting och regioner – för att bättre hushålla med skattebetalarnas pengar. I stället bör en statlig solidarisk finansiering men patientstyrd vård med hög kvalitet införas.

Else-Marie Lindgren (kd) begär i motion K314 att landstingen avskaffas. Motionären framhåller att under senare år har en del vård och psykiatri förts över till kommunerna. Det har lett till revirstrider mellan landsting och kommuner om vem som ska betala räkningen medan människor faller mellan stolarna. En modell där kommunen som den basala demokratiska nivån tar över basal vård, primärvården, är enligt motionen intressant. Staten får ansvar för den specialiserade vården som kan ha olika utförare i olika delar av landet så länge de klarar nationellt fastställda kvalitetskrav och prioriteringar. Därmed demokratiseras ansvaret för den nära vården. Att den specialiserade vården läggs på en annan demokratisk nivå, staten, bör motverka orättvisor och garantera att den drivs optimalt. Kvar av den gamla länsindelningen blir enligt motionen den statliga regionala administrationen i länsstyrelserna, vilka kan slås samman till ett lägre antal.

Pågående utredning

Ansvarskommittén ska enligt tilläggsdirektiv (dir. 2004:93) i den andra etappen av sitt uppdrag analysera och bedöma om struktur och uppgiftsfördelning inom staten och mellan staten, landstingen och kommunerna behöver förändras. Syftet är dels att förbättra samhällsorganisationens möjligheter att hantera framtidens välfärdsåtaganden och bidra till ökad tillväxt inom ramen för hållbar utveckling, dels att förbättra medborgarnas möjligheter till inflytande, insyn och ansvarsutkrävande genom att skapa en tydligare samhällsorganisation. Kommittén ska där den finner det motiverat föreslå förändringar.

Utgångspunkten för kommitténs arbete ska vara en välfärd på lika villkor och efter behov som styrs demokratiskt och är solidariskt skattefinansierad. Kommittén ska utifrån ett medborgarperspektiv i alla delar av sitt uppdrag analysera och definiera praktiskt tillämpbara principer av begreppet likvärdighet.

Kommittén ska lämna förslag på vilka uppgifter som den kommunala nivån bör ansvara för. Om kommittén finner det motiverat ska den lämna övergripande förslag på förändringar av nuvarande kommun-, landstings- och länsindelning. Utifrån en samlad analys ska kommittén föreslå en övergripande samhällsorganisation samt principer för relationen mellan staten och den kommunala nivån. Kommittén ska analysera och vid behov föreslå förändringar av hälso- och sjukvårdens struktur och nuvarande uppgiftsfördelning mellan staten, landstingen och kommunerna.

Kommittén ska se över och analysera vissa centrala delar av den statliga styrningen av samhällsorganisationen. Detta berör både relationen mellan regeringen och de statliga myndigheterna och mellan staten och den kommunala nivån. I uppdraget ingår bl.a. att lämna förslag på hur den statliga verksamheten på regional nivå ska utformas, att utarbeta principer för den centrala myndighetsstrukturen, att se över myndigheternas normgivning, att övergripande analysera konsekvenserna av den lagstiftning som ålägger kommuner och landsting att tillhandahålla individuella ekonomiska och sociala rättigheter, att analysera regeringens och statliga myndigheters kontrollverksamhet samt att övergripande analysera vissa centrala delar av regeringens ekonomiska styrning av de kommunala verksamheterna. Kommittén ska redovisa resultaten av sitt arbete senast den 28 februari 2007.

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening bör resultatet av Ansvarskommitténs arbete inte föregripas. Utskottet avstyrker motionerna 2006/07:K314 (kd) och 2006/07:K324 (m).

Val till riksdagen m.m.

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till Grundlagsutredningens arbete en rad motioner om personvalsspärrarna (m, fp respektive c) om strykningar av kandidater på valsedlar (m respektive s) och om antalet riksdagsledamöter (m).

Gällande regler

Enligt 3 kap. 1 § första stycket regeringsformen utses riksdagen genom fria, hemliga och direkta val. Vid sådant val sker röstning på parti med möjlighet för väljarna att avge särskild personröst. Enligt andra stycket består riksdagen av en kammare med 349 ledamöter.

En ny vallag (2005:837) trädde i kraft den 1 januari 2006. Enligt 14 kap. 9 § ska i första hand ordningen mellan kandidaterna i val till riksdagen bestämmas på grundval av storleken på varje kandidats personliga röstetal. Personligt röstetal skall fastställas bara för en kandidat som fått särskilda personröster som motsvarar minst 8 % av partiets röstetal i valkretsen. Ett personligt röstetal fastställs på grundval av de särskilda personröster som avgivits för kandidaten.

Ledamöter i övriga val fastställs enligt vad som tillämpas beträffande riksdagsvalet (14 kap. 13 §). Personligt röstetal ska fastställas bara för kandidater som fått särskilda personröster motsvarande minst 5 % av det antal röster som partiet fått i valkretsen, dock minst 100 röster vid val till landstingsfullmäktige och 50 röster vid val till kommunfullmäktige.

Enligt 13 kap. 8 § vallagen ska ett kandidatnamn inte anses obefintligt på grund av att det strukits från en valsedel som upptar kandidater.

Andelen personröster

Valår	Riksdagen	Landsting	Kommuner
1998	29,9 %	29 %	35,2 %
2002	26 %	25,3 %	31,4 %
2006	22,18 %	21,9 %	28,15 %

Källa: www.val.se, www.scb.se.

Sedan 1971 består riksdagen av en kammare, som numera har 349 ledamöter. Författningsutredningen hade 1963 föreslagit att antalet ledamöter i en ny enkammarriksdag skulle uppgå till 290. Grundlagberedningen ansåg därefter (SOU 1967:26) att enkammarriksdagen borde bestå av 350 ledamöter, och riksdagen godtog det förslaget efter det att en omfattande diskussion förekommit. Mot ett lägre ledamotsantal hade anförts att det kunde medföra att glesbygden fick för få ledamöter och att varje stort parti kanske inte blev representerat i varje valkrets (bet. KU 1968:20 s. 14 f.). Grundlagberedningen föreslog 1972 en sänkning av ledamotsantalet till 349 (SOU 1972:15). Förslaget genomfördes i 1974 års regeringsform. Folkstyrelsekommittén diskuterade frågan om ledamotsantalet i sitt betänkande Folkstyrelsens villkor (SOU 1987:6). Kommittén ansåg att antalet ledamöter i riksdagen inte gärna kunde minskas om man ville behålla en rimlig representation även för de rena glesbygdsområdena.

Motionerna

I flera motioner begärs att spärrarna för personval tas bort. Kenneth Johansson och Sven Bergström (båda c) begär i motion K202 yrkande 2 att spärrarna i personvalen till både riksdagen och övriga församlingar avskaffas. Motionärerna ställer sig positiva till ökat inslag av personval och bekymrar sig därför för att färre väljare personröstar. Motionärerna anser att man nu måste gå vidare och utveckla personvalssystemet.

Annie Johansson (c) begär i motion K250 en översyn av det svenska personvalssystemet. Den grundlagsutredning som nu ser över den svenska regeringsformen bör beakta värdet av ett demokratiskt valsysteem där makt flyttas till medborgarna och där förhållandet mellan politiker och väljare är byggt på ansvar och förtroende. För detta behöver det enligt motionen införas fullt personval i Sverige och personvalsspärrarna behöver avskaffas.

Rolf Gunnarsson (m) framhåller i motion K207 att ett rent personval – utan spärrar – skulle ge en mer stimulerande debatt och aktivare politiker. Ingen politiker skulle med ett sådant system kunna räkna med att föras fram av partiet utan politikern tvingas arbeta för att bli känd. Spärrarna bör i ett första steg sänkas och sedan tas bort helt.

Birgitta Ohlsson (fp) begär i motion K354 (yrkandena 1–3) att spärrarna i personvalet till riksdagen, kommunfullmäktige och landstinget avskaffas. Motionären framhåller att i valet till riksdagen 2006 blev endast sex riksdagsledamöter invalda via personvalskryss och ändrade partiernas förslag till listor. För varje val som gått sedan personvalsreformen introducerades 1998 tycks andelen personvalskryssade minska. Partiernas makt är enligt motionen fortfarande alltför stor, och systemet bör ses över. För att ge mer makt direkt åt folket och uppmuntra till fler självständigt tänkande och friare riksdagsledamöter som sitter på starkare personligt mandat bör spärrarna avskaffas på samtliga politiska nivåer såsom riksdag, kommun och landsting.

I motion K240 av Birgitta Sellén och Ulrika Carlsson i Skövde (båda c) begärs en utredning för att få till stånd ett fungerande personvalssystem i Sverige. Motionärerna bekymrar sig över att färre väljare personröstar. De flesta väljare tycks enligt motionen anse att om man är nöjd med namnens placering på röstsedeln så behöver man inte kryssa för det första namnet. Det innebär också att det finns personer som ”kryssats in” till en riksdagsplats genom att väljare har kryssat för andra namn än första namnet. Det är enligt motionen möjligt att dessa skulle ha valts in i riksdagen även om alla väljare alltid skulle sätta ett kryss på röstsedeln, men det är också möjligt att en del av dem som stod som första namn på sedeln ”röstades bort” för att väljarna inte visste att man alltid ska kryssa, således även när man tycker att namnen på listan är placerade i den ordning som man som väljare vill ha dem. Personvalssystemet måste nu vidareutvecklas. Mer information behövs enligt motionärerna kring personvalet, och kanske bör man även se över de olika spärrar som finns i dag.

Lars Hjalmered och Tomas Tobé (båda m) begär i motion K247 ändrade regler gällande personval. De understryker att personvalsinslaget är positivt och vitaliserande, inte minst eftersom det ger väljaren en bättre möjlighet att välja sin kandidat och senare kunna utkräva ett tydligare ansvar. Utsikterna för en kandidat att bli personvald och möjligheterna för väljarna att välja en viss person bör rimligen inte skilja mellan kommun-, landstings- och riksdagsval. Det är därför rimligt att nivån för att bli personvald till riksdagen sänks till samma nivå som valen till kommuner och landsting, dvs. 5 %. Detta skulle ge väljarna ökat inflytande samtidigt som kandidater får tydligare incitament att aktivt bygga förtroende i sin valkrets.

Betty Malmberg och Gunnar Axén (båda m) begär i motion K274 att det åter ska vara tillåtet att stryka kandidater från partiers listor. I samband med införandet av personvalssystemet 1998 försvann väljarnas möjlighet att stryka namn på valsedlarna. För att öka den enskilda väljarens infly-

tande och makt vid allmänna val anser motionärerna att väljaren utöver rättigheten att personrösta medelst ett personkryss på listan också ska ha rätt att stryka de namn på valsedeln som vederbörande av olika anledningar inte sympatiserar med. Antalet strykningar ska redovisas såsom skedde innan personvalssystemet infördes.

Också i motion K363 av Kenneth G Forslund och Catharina Bråkenhielm (s) begärs att möjligheten att stryka kandidater återinförs. Många väljare efterfrågar enligt motionen möjligheten att stryka kandidater som de inte vill rösta på.

Jan-Evert Rådström och Christian Holm (båda m) begär i motion K297 ett tillkännagivande till regeringen om möjligheterna att minska antalet riksdagsledamöter med beaktande av de regionala aspekterna. Motionärerna framhåller att det i Sverige går en riksdagsledamot på 25 787 svenskar och att i Danmark får 30 167 danskar dela på en av de 179 ledamöterna i Folketinget. I Storbritannien delar 91 950 briter på en av de 646 ledamöterna i underhuset. I Tyskland får 136 815 invånare dela på en förbundsdagsledamot. I takt med att mediasituationen har förändrats, personval införts och ledamöterna nu på ett helt annat sätt än tidigare måste profilera sig finns det enligt motionärernas mening goda skäl att minska antalet ledamöter. Ett framtida förslag får enligt motionen dock inte innebära att vissa regioner saknar representation.

I motion K215 av Rolf Gunnarsson (m) föreslås att det utreds och undersöks om inte antalet ledamöter i Sveriges riksdag kan minskas till 249, alltså en minskning med 100 ledamöter. Det får dock enligt motionären inte vara så – oavsett befolkningsfördelningen i landet – att en stor övervikt av ledamöterna representerar de stora städerna/kommunerna. En viss kvotering med ett fast grundantal ledamöter till varje län kan vara en lösning.

Grundlagsutredningen

Grundlagsutredningen som tillsattes efter regeringsbeslut den 1 juli 2004 har enligt sina direktiv (dir. 2004:96) i uppdrag att bl.a. se över personvallets utformning. En särskild uppgift är att överväga om spärarnas nivåer är de lämpligaste med hänsyn till syftet med spärarna. Kommittén bör beakta vilken effekt en ändrad valkretsindelning kan komma att få på personvalsinslaget i valsystemet. Utredningen ska göra en översyn av systemet med utjämningsmandat, och i det sammanhanget kan det finnas anledning att överväga om antalet riksdagsledamöter behöver ändras. Utredningen är enligt direktiven därför oförhindrad att pröva även frågor om antalet riksdagsledamöter.

Tidigare behandling

Frågan om ändrade regler för personval behandlades i betänkande 2003/04: KU13. Utskottet framhöll (s. 27) att systemet med möjligheten för väljarna att avge särskild röst på person bygger på avvägningar mellan partiernas och väljarnas inflytande över rangordningen av kandidater som partierna nominerat till valda församlingar på olika nivåer. Sådana avvägningar kommer tydligt till uttryck i de procentspärrar som införts för personval till riksdag, landstings- och kommunfullmäktige. Vid införandet av detta system förutspåddes att mellan 30 och 50 % av valmanskåren skulle utnyttja möjligheten att rösta på person vid val till riksdagen (SOU 1993:21 s. 53). Vid val till kommunfullmäktige förutspåddes valdeltagandet bli högre, på sikt mellan 50 och 70 %. För landstingsvalen bedömdes att siffrorna torde bli lägre (s. 151 f.).

Utskottet hänvisade vidare till att efter 1998 års val, då systemet för första gången tillämpades i full skala, hade Rådet för utvärdering av 1998 års val konstaterat att personvalsdeltagandet var i överensstämmelse med förväntningarna såvitt avsåg riksdagsvalet medan andelen personröstande i valen till kommunfullmäktige däremot var lägre än förväntat (SOU 1999:136 s. 71).

I betänkandet redovisades också en utvärdering av personröstningen vid 2002 års val som genomförts inom utskottets kansli. I förhållande till 1998 års val visade det inhämtade underlaget att andelen väljare som personröstat minskat ytterligare i valen till beslutande församlingar på samtliga nivåer och att andelen personröstande även i riksdagsvalet låg under de förväntningar som fanns vid införandet av personvalssystemet. Av underlaget framgick emellertid också att andelen personvalda i riksdagen totalt sett inte skilde sig åt jämfört med 1998 års val. Däremot skedde en viss minskning av antalet personvalda i riksdagen som inför valet stod på icke valbar plats. Härmed avses kandidater som inte skulle blivit valda i det gamla systemet och som kommit över personvalsspärren. Vidare framkom det att andelen personvalda minskade något i kommunfullmäktigevalen i förhållande till 1998 års val.

Mot bakgrund av de erfarenheter som dithills förelåg såg utskottet det som naturligt med en fortsatt bred diskussion kring frågor om utformningen av personvalsinslaget i valsystemet. En sådan diskussion hade sin grund i frågan om vilket inflytande partierna respektive väljarna ska ha över kandidaturvalet. Personvalsinslaget borde också diskuteras med hänsyn tagen till hur valsystemet i stort ska vara utformat. Regeringen hade inlett samtal med de politiska partierna i riksdagen rörande en översyn av regeringsformen. Utskottet såg det som en möjlighet att den kommande översynen, med sitt samlande perspektiv, kunde komma att rymma frågor om hur personvalsinslaget i valsystemet borde vara beskaffat. Ett led i en sådan översyn kunde enligt utskottet vara att – på sätt som utskottet låtit

göra – inhämta uppgifter om andra valsystem och att även analysera effekterna av sådana system. Mot bakgrund av vad som anförts avstyrktes motioner om bl.a. sänkta personvalspärrar.

Utskottet avstyrkte därefter hösten 2005 i förenklad ordning motioner om personvalspärrarna i betänkande 2005/06:KU5.

Utskottet avstyrkte hösten 2005 med hänvisning till Grundlagsutredningens arbete motioner om återinförandet av ett system där man kan stryka kandidater från partiers listor (bet. 2005/06:KU9).

Utskottet har flera gånger behandlat motioner med förslag om att minska antalet ledamöter i riksdagen, senast i förenklad ordning under riksmötet 2005/06 (bet. 2005/06:KU15). Dessförinnan behandlades frågan våren 2004 i betänkande 2003/04:KU9 då motioner avstyrktes med hänvisning till tidigare bedömning. Enligt sin tidigare bedömning ansåg utskottet att en minskning av antalet ledamöter – mer än helt marginellt – skulle medföra svårigheter att behålla såväl en rimlig partirepresentation som en representation över huvud taget från olika delar av landet. Ett minskat antal ledamöter skulle enligt utskottet göra det ännu svårare för framför allt ledamöterna från de mindre partierna att tillfredsställa önskemål om deltagande i sammankomster och andra aktiviteter i valkretsarna.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att resultatet av Grundlagsutredningens arbete bör avvaktas och avstyrker motionerna 2006/07:K202 yrkande 2 (c), 2006/07:K207 (m), 2006/07:K215 (m), 2006/07:K240 (c), 2006/07:K247 (m), 2006/07:K250 (c), 2006/07:K274 (m), 2006/07:K297 (m), 2006/07:K354 yrkandena 1–3 (fp) och 2006/07:K363 (s).

Rösträtt

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till Grundlagsutredningen motioner om rösträtten för invandrare (v respektive mp) och om rösträttsåldern (s, v respektive mp).

Gällande regler

Enligt 3 kap. 2 § regeringsformen tillkommer rösträtt vid val till riksdagen svensk medborgare som är eller någon gång har varit bosatt i riket. Den som inte uppnått 18 års ålder senast på valdagen har inte rösträtt. Enligt 4 kap. 2 § kommunallagen (1991:900) tillkommer rösträtt vid val av ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige den som är folkbokförd i kommunen, senast på valdagen fyller 18 år och är medborgare i Sverige eller i

någon annan av Europeiska unionens medlemsstater (unionsmedborgare), är medborgare i Island eller Norge, eller för det fall de är andra utlänningar, har varit folkbokförda i Sverige tre år i följd före valdagen. Enligt 4 kap. 3 § kommunallagen tillkommer rösträtt vid val av ledamöter och ersättare i landstingsfullmäktige den som är röstberättigad vid val av ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige i en kommun inom landstinget.

Rösträttsåldern sänktes, liksom den civilrättsliga myndighetsåldern, från 21 till 20 år 1969. Genom 1974 års regeringsform sänktes rösträttsåldern ytterligare till nuvarande 18 år. Som skäl framhölls (prop. 1973:90 s. 162 f.) bl.a. att samhällsutvecklingen fört med sig att ungdomen i allmänhet hade större insikter i sociala, politiska och ekonomiska frågor än tidigare och att en sänkning av rösträttsåldern borde kunna medverka till att rikta ungdomens intresse i samhällsfrågor till den politiska aktivitet som hade den representativa demokratin och dess olika organ som bas. Det ansågs samtidigt värdefullt att bevara sambandet mellan rösträttsåldern och myndighetsåldern, som sänktes till 18 år genom en ändring i föräldrabalken 1974.

Motionerna

Lars Ohly m.fl. (v) begär i motion A270 (yrkande 53) ett förslag till lagändring som innebär att invandrade kvinnor och män ges rösträtt i riksdagsval, folkomröstningar och EU-parlamentsval efter samma grund som i kommunala val. Motionärerna framhåller att eftersom riksdagens beslut i så hög grad påverkar villkoren för kommuner och landsting väljer många invandrare att avstå från att använda sig av sin kommunala rösträtt. En flyktning som fått uppehållstillstånd och en tid levt i ett land måste också ha möjlighet att kunna påverka politiken i landet. Förslag om rösträtt för invandrare har tidigare avisats med hänvisning till att rösträtten inte bör skiljas från medborgarskapet. Redan nu gäller dock att rösträtt i kommunala val inte förutsätter svenskt medborgarskap. De fördelar från integrationssynpunkt som en utvidgad rösträtt innebär väger enligt motionärerna betydligt tyngre än formella synpunkter på medborgarskapets avgränsning och innebörd.

I motion K258 av Karla López m.fl. (mp) begärs en ändring i vallagen som gör att alla invandrare behandlas lika när det gäller rösträtt i lokalval. Enligt gällande vallag får invandrare från EU, Island och Norge rösträtt i lokala val i princip när de flyttar över gränsen. Utomeuropeiska invandrare måste däremot vänta i tre år. Motionärerna framhåller att riksdagen på 1990-talet i syfte att uppfylla EU:s regelverk avseende EU-medborgares rätt att rösta i lokala val därmed skapade en åtskillnad mellan invandrare och invandrare. Frågan bör enligt motionen brytas ur Grundlagsutredningen, och ett lagförslag bör snarast möjligt läggas fram i enlighet med förslaget i SOU 2000:106. Det bör inte finnas ett system där diskriminering är inbyggd i vallagen.

I motion K368 av Mikael Johansson m.fl. (mp) begärs att diskriminerande skillnader i krav för rösträtt i val till kommun- och landstingsfullmäktige samt till riksdagen avskaffas (yrkande 10). Stora grupper i samhället bör enligt motionen myndigförklaras mycket tidigare, så att vi inte går miste om den kompetens och kreativitet de kan tillföra. Motionärerna vill ge rösträtt i alla val och folkomröstningar, på samtliga nivåer, till alla myndiga som bott i Sverige i minst tre år, oavsett nationalitet.

I flera motioner begärs att rösträtt ska gälla för det kalenderår som 18-årsdagen infaller. Marianne Berg m.fl. (v) begär detta i motion K284 och anger att den nuvarande ordningen är olycklig. Valdeltagandet är lågt och sjunkande bland förstagångsväljare. Den politiska information som kan ges till gymnasieskolans elever under valrörelsen av ungdomsförbund och partier är därför särskilt värdefull. Den mobiliserande effekten av detta arbete försvagas dock av att en stor del av de elever som i klassrummet uppmanas att gå och rösta inte har rösträtt, utan måste vänta nästan fyra år längre än sina klasskamrater innan de kan delta i ett allmänt val. Regeringen bör enligt motionen ges i uppdrag att återkomma med förslag som ändrar på denna ordning.

Också Louise Malmström (s) begär i motion K282 att rösträtten i allmänna val ska omfatta alla som fyller 18 år under det år som val förrättas. Enligt motionen jämföras man i många sammanhang med andra i sin årskull. Till exempel har alla arbetat lika hårt med valet i skolan men en del klasskamrater får gå och rösta medan vissa är utestängda från detta eftersom de fyller år efter den tredje söndagen i september. Mer rimligt vore det om rösträtten utökades till att gälla även dem som ännu inte fyllt 18 år men kommer att göra det under det år som val förrättas. Nästan fyra år är en lång väntan för att få göra sin röst hörd i demokratiska val.

Mikael Johansson m.fl. (mp) begär i motion K368 yrkande 9 sänkt rösträttsålder till 16 år. Dagens ungdom är enligt motionen tillräckligt politiskt bevandrad för att vara med i beslutsfattandet. Rösträttsåldern bör sänkas till 16 år i alla val, till en börja med i valet till kommunfullmäktige.

Utredningar

Åldersgränsutredningen föreslog i sitt betänkande Bevakad övergång – Åldersgränser för unga upp till 30 år (SOU 1996:111) att den som fyllt 16 år skulle få rösta i kommunala val och i kommunala folkomröstningar. Begränsningen till rösträtt vid kommunalval och kommunal folkomröstning byggde inte på föreställningen att de politiska frågorna rörande riksdagsvalet skulle vara svårare att ta ställning till och därmed mindre lämpliga för ungdomar under 18 år att ta ställning till. Däremot kunde enligt utredningen sägas att de kommunala frågorna som regel ligger medborgarna närmare och att det därför var viktigt att i första hand ge så många kommunmedlemmar som möjligt inflytande över den kommunala verksamheten. Utredningen stannade för 16-årsgränsen mot bakgrund av

att personer fr.o.m. den åldern tillerkänns – visserligen i begränsad utsträckning – civilrättslig handlingsförmåga och att skolplikten upphör vid denna ålder. Utredningen hade hämtat in uppgifter om rösträttsåldern för nationella val i olika länder. Av redovisade länder i Europa hade samtliga rösträttsåldern 18 år, utom Österrike och Turkiet där rösträttsåldern var 19 år.

Ungdomspolitiska kommittén föreslog i sitt betänkande Politik för unga (SOU 1997:71) i fråga om rösträttsåldern att en försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år för val till kommunfullmäktige skulle genomföras i ett tiotal kommuner och att rösträtten ska följa kalenderår. Kommittén valde 16-årsgränsen av två skäl: dels att det skulle innebära att i stort sett alla som går i gymnasieskolan får rösträtt, dels att 16 år redan är en viktig åldersgräns, t.ex. får den som har fyllt 16 år bestämma över sin arbetsförtjänst och driva egen rörelse.

I december 2000 avlämnade Kommittén om medborgarskapskrav sitt betänkande Medborgarskapskrav i svensk lagstiftning (SOU 2000:106). I betänkandet föreslog kommittén bl.a. att kravet på folkbokföring i Sverige under minst tre år för att andra utländska medborgare än EU-medborgare eller medborgare i Island eller Norge ska ha rätt att delta i kommunal- och landstingsval skulle tas bort. Förslaget innebär att samtliga utländska medborgare ges rösträtt vid de kommunala valen och vid kommunala folkomröstningar om de är folkbokförda i kommunen respektive landstinget och senast på valdagen fyller 18 år (a. bet. s. 315 f.). Som skäl för sitt förslag anförde kommittén bl.a. att särbehandling som föreligger mellan utlänningar som är medborgare i Norden/EU och utlänningar som inte är det inte vilar på saklig grund.

Kommundemokratikommittén (Ju 2000:03) avlämnade 2001 betänkandet Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och landsting (SOU 2001:48). I betänkandet kommenterade utredningen förslaget från Kommittén om medborgarskapskrav att kravet på folkbokföring i Sverige under minst tre år för att andra utländska medborgare än EU-medborgare eller medborgare i Island eller Norge ska ha rätt att delta i kommunal- och landstingsval skulle tas bort. Kommundemokratikommittén instämde i detta förslag (s. 272). Kommittén föreslog för egen del att i det fall kommunallagen ändras i enlighet med förslaget från Kommittén om medborgarskapskrav, bör övervägas ytterligare anpassning av rösträtsreglerna i lagen om kommunala folkomröstningar.

Grundlagsutredningen har enligt sina direktiv (dir. 2004:96) i uppdrag bl.a. att se över reglerna om rösträtt. Kommittén ska bl.a. överväga om det finns anledning att ändra de kriterier som i dag gäller för rösträtt och valbarhet i kommunala val, t.ex. kravet på att utlänningar som inte är unionsmedborgare eller medborgare i Island eller Norge, måste ha varit folkbokförda i landet i tre år i följd före valdagen för att ha rösträtt vid val till landstings- och kommunfullmäktige. I direktiven hänvisas till att frågan behandlats i betänkandet Medborgarskapskrav i svensk lagstiftning,

där det föreslogs att treårsregeln skulle avskaffas. Även Kommundemokratikommittén hade föreslagit att treårsregeln ska avskaffas. Förslagen hade emellertid enligt direktiven dittills inte lett till lagstiftning. I kommitténs uppdrag ingår också att överväga om det finns anledning att ändra de kriterier som gäller för rösträtt och valbarhet i riksdagsval och val till Europaparlamentet.

Tidigare riksdagsbehandling

Konstitutionsutskottet behandlade frågor om rösträttsålder i sitt betänkande 2000/01:KU11 (s. 11 f.). Utskottet höll fast vid sin tidigare uppfattning att sambandet mellan rösträttsålder och myndighetsålder inte borde brytas. Motionsyrkanden om sänkning av rösträttsåldern avstyrktes därför, liksom motioner om rösträtt fr.o.m. det kalenderår man uppnår åldern för rösträtt. Utskottet vidhöll i betänkandena 2001/02:KU14 och 2003/04:KU13 denna uppfattning – att sambandet mellan rösträttsålder och myndighetsålder inte borde brytas – och avstyrkte motioner i samma ämne. Hösten 2005 avstyrktes motioner i förenklad ordning (bet. 2005/06:KU9).

Frågan om rösträtt vid riksdagsval för andra än svenska medborgare behandlades av utskottet i betänkande 2001/02:KU14. Utskottet fann då inte anledning att ändra sin tidigare uppfattning att sambandet mellan medborgarskap och rösträtt inte borde brytas. Våren 2004 avstyrktes motioner i ämnet med hänvisning till att regeringen inlett samtal om en översyn av regeringsformen (bet. 2003/04:KU13 s. 44).

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att resultatet av Grundlagsutredningens arbete inte bör föregripas och avstyrker motionerna 2006/07:K258 (mp), 2006/07:K282 (s), 2006/07:K284 (v), 2006/07:K368 yrkandena 9 och 10 (mp) samt 2006/07:A270 yrkande 53 (v).

Skilda valdagar

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till Grundlagsutredningens arbete tre motioner (c respektive m) om skilda valdagar.

Gällande regler

Enligt 3 kap. 3 § regeringsformen förrättas ordinarie val till riksdagen vart fjärde år. I 1 kap. 1 § riksdagsordningen föreskrivs vidare att ordinarie val till riksdagen hålls i september. När det gäller val till kommunfullmäktige

anges i 5 kap. 5 § kommunallagen (1991:900) att ledamöterna och ersätarna i fullmäktige ska väljas för fyra år räknat fr.o.m. den 1 november valåret.

Därutöver sägs i 1 kap. 3 § vallagen (2005:837) att ordinarie val till riksdagen och ordinarie val till landstings- och kommunfullmäktige ska hållas samma dag. Valdag ska vara den tredje söndagen i september. Val till Europaparlamentet ska hållas i juni vart femte år.

Motionerna

I motion K202 av Kenneth Johansson och Sven Bergström (båda c) begärs (yrkande 1) ett tillkännagivande för regeringen om införande av skilda valdagar för riksdagsval och region-, landstings- och kommunalval. Motionärerna hänvisar till att gemensam valdag för riksdag och kommuner gällt sedan 1970 och till att förändringarna för landstingen och primärkommunerna sedan dess varit mycket stora. Trots sin stora betydelse för människors levnadsvillkor har kommunalvalen i både kommun och landsting tenderat att komma i skymundan för riksdagsvalen och rikspolitikernas exponering i tv, radio och tidningar. Skilda valdagar skulle stimulera medborgarna att ta större del i den lokala demokratiska processen. En särskild valdag för kommunerna skulle enligt motionen även kunna medverka till att det kommunala självstyret stärks genom att de alltför omfattande begränsningarna i självstyret skulle tydliggöras.

I motion K214 av Rolf Gunnarsson (m) begärs också skilda valdagar. Det vore enligt motionären en fördel med skilda valdagar för de tre valen till riksdagen, landstinget och kommunfullmäktige. Enligt motionären har folk i dag svårt att verkligen skilja på vilka politiker man röstar på i de olika valen. Främst kommer landstingsvalet i skymundan.

Lars Hjalmered och Christian Holm (båda m) begär i motion K291 en översyn i syfte att införa skilda valdagar för valen till riksdagen och kommuner och landsting. Skilda valdagar skulle enligt motionen kunna tydliggöra ansvaret för respektive politisk nivå och samtidigt sätta mer fokus på de aktuella frågorna. Det senare är inte minst viktigt för många av de kommunala och landstingskommunala frågor som ofta hamnar i skymundan bakom rikspolitiken i de allmänna valen.

Utredningar

Riksdagen beslutade den 20 oktober 1999 med bifall till ett antal motioner att göra ett tillkännagivande till regeringen om behovet av att utreda såväl frågan om att flytta valdagen till en annan tidpunkt än tredje söndagen i september som frågan om skilda dagar för val till riksdagen respektive till landstings- och kommunfullmäktige (bet. 1999/2000:KU2, rskr. 1999/2000:5). 1999 års författningsutredning gavs därefter genom tilläggsdirektiv (dir. 2000:21) i särskilt uppdrag att utreda frågorna om skilda valdagar och val. I enlighet med vad som angavs i direktiven inhämtade kommittén ett

forskningsunderlag, som på kommitténs initiativ publicerades i forskarantologin *Skilda valdagar och vårval?* (SOU 2001:65). I slutbetänkandet *Den gemensamma valdagen och andra valfrågor* (SOU 2002:42) angav 1999 års författningsutredning som sin samlade bedömning att det saknades tillräckliga skäl att överge den nuvarande ordningen med gemensam valdag. Därvid konstaterade kommittén att införandet av ett system med skilda valdagar innebär ett lägre valdeltagande i de kommunala valen, vilket från demokratisk synpunkt ansågs oacceptabelt. Vidare ansåg kommittén att det också var av värde att det kommunala sambandet tydliggörs. Systemet med gemensam valdag ansågs vidare inte ha utgjort något hinder mot en utvecklad kommunal demokrati. Kommittén uttalade också att den var helt säker på att vitaliseringen av kommunaldemokratin skulle komma att kunna fortsätta med en bevarad gemensam valdag. Den nuvarande kollisionen mellan valrörelsen och budgetarbetet borde, enligt kommittén, i stället lösas genom förändringar av budgetprocessen.

Demokratiutredningen framhöll i sitt betänkande *En uthållig demokrati!* (SOU 2000:1) fördelarna med skilda dagar för val till riksdagen och till kommunala församlingar.

I samband med att Grundlagsutredningen ser över valsystemet i stort är det enligt direktiven (dir. 2004:96) naturligt att den också utreder frågan om hur valen till riksdagen respektive landstings- och kommunfullmäktige tidsmässigt förhåller sig till varandra. I uppdraget ingår även att i det sammanhanget beakta valen till Europaparlamentet. I direktiven hänvisades till att frågan om skilda valdagar för riksdagen respektive landstings- och kommunfullmäktige utreddes senast av 1999 års författningsutredning. Majoriteten av kommitténs ledamöter tog ställning för en gemensam valdag; kommittén lade inte fram något förslag till ändring av nuvarande ordning. Utredningen inhämtade ett omfattande forskningsunderlag som ur ett statsvetenskapligt perspektiv belyser olika frågeställningar med anknytning till skilda valdagar. Detta underlag borde enligt direktiven kunna vara av intresse för kommittén.

Tidigare behandling

Konstitutionsutskottet behandlade under riksmötet 2001/02 motioner med liknande innehåll som de nu aktuella. I detta sammanhang ansåg utskottet att resultatet av 1999 års författningsutrednings överväganden borde avvaktas och utskottet avstyrkte motionerna (bet. 2001/02:KU13 och 2001/02:KU14). Våren 2004 avstyrktes (bet. 2003/04:KU13) motioner om skilda valdagar med hänvisning till att regeringen hade inlett samtal med de politiska partierna i riksdagen rörande en översyn av regeringsformen. Utskottet såg det som en möjlighet att den kommande översynen, med sitt samlande perspektiv, kunde komma att rymma frågor som tagits upp i

motionerna om tidpunkten för val till riksdag, landsting och kommunfullmäktige. Hösten 2005 avstyrktes i förenklad ordning motioner om skilda valdagar (bet. 2005/06:KU5).

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att resultatet av Grundlagsutredningens arbete inte bör föregripas och avstyrker motionerna 2006/07:K202 yrkande 1 (c), 2006/07:K214 (m) och 2006/07:K291 (m).

Valbarhet

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till bl.a. Grundlagsutredningens arbete motioner (s respektive mp) om registrering av kandidater och införande av en rotationsprincip samt en motion (s) om att förtroendeuppdrag ska upphöra efter partibyte under mandatperioden.

Jämför reservation 2 (mp).

Bakgrund

I grundlagspropositionen (1973:90 s. 160 f.) avvisades tanken på lagreglering av partiernas nomineringsförfarande.

I 2 kap. vallagen finns bestämmelser om registrering av partibeteckning och anmälan av kandidater. Registrering av partibeteckning är frivillig. Genom registrering av partibeteckning och anmälan av kandidater kan en partibeteckning få ett visst skydd i val. Skyddet innebär att någon förväxlingsbar partibeteckning inte får registreras. Registreringen innebär också ett skydd mot illojal användning av en partibeteckning vid val. Skyddet består i att sådana namn som skrivits till eller som inte avser någon av de kandidater som partiet anmält till valet ska anses obefintliga om de förekommer på valsedlar för partiet. Den fria nomineringsrätten gäller alltså fortfarande beträffande de partier som valt att inte anmäla några kandidater. Ordningen för partiernas nominering av kandidater till de allmänna valen är inte reglerad. Det ger väljarna möjlighet att på valsedeln ta upp vilken partibeteckning och vilka kandidater de vill.

I 3 kap. 10 § regeringsformen föreskrivs att endast den som uppfyller villkoren för rösträtt kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

Några andra begränsningar i form av valbarhets- och behörighetsvillkor för riksdagsledamot eller ersättare finns inte. Partierna har fri rätt att nominera kandidater till sina listor.

Motionerna

I ett par motioner begärs registrering av partier och kandidater i valen. Hans Stenberg och Jasenko Omanovic (båda s) begär i motion K235 att vallagen ändras så att det krävs att ett parti är registrerat med partinamn och minst två kandidater boende i kommunen för att rösterna ska vara giltiga i kommunvalet. I motion K362 av Kenneth G Forslund och Catharina Bråkenhielm (båda s) begärs att endast registrerade kandidater ska kunna väljas in i beslutande församlingar. Personer kan i dag väljas in mot sin vilja eller mot ett partis vilja. Det är enligt motionen viktigt att väljare som röstar på ett parti vet att den eller de personer som väljs in representerar det partiets åsikt.

I motion K368 av Mikael Johansson m.fl. (mp) begärs att det införs en rotationsprincip i kommun- och landstingsfullmäktige och i riksdagen (yrkande 1). Enligt motionen bör ingen sitta på ett och samma förtroendeuppdrag längre än i högst tre mandatperioder i följd. På det sättet möjliggörs för nya personer att komma in och arbeta i riksdag och kommun- och landstingsfullmäktige.

Ameer Sachet (s) begär i motion K279 en utredning om upphörande av förtroendeuppdrag efter partibyte. Motionären framhåller att även med hög andel personkryss har förtroendevalda nästan uteslutande valts som partiföreträdare. Det är alltså inte orimligt att påstå att den förtroendevalde som övergår till ett annat parti och som behåller sitt mandat faktiskt lurar väljarna. Enskilda förtroendevalda kan på detta sätt skapa helt nya majoriteter i beslutande församlingar utan att ens höra sin partiorganisation. Regeringen bör utreda och överväga möjligheterna av lagändringar så att en förtroendevald som lämnar det parti han eller hon tillhört vid valtillfället genom detta partis initiativ kan tvingas att lämna sitt uppdrag fr.o.m. det datum då medlemskapet enligt partiets stadgar upphör. Likaså ska personer som väljs in via sitt namn på blanka valsedlar enligt motionen icke kunna tillträda ett förtroendeuppdrag om de inte vill lösa medlemskap i det parti de invalts för. Den invalde kunde ges en månads betänketid kring om han eller hon vill företräda sitt parti eller lämna uppdraget. Om ett parti sedan uttryckligen vill ha icke-medlemmar som företräder partiet kan inte mycket göras. Initiativet till att avskilja icke partimedlemmar från förtroendeuppdrag måste ligga hos partierna själva.

Tidigare behandling

1999 års författningsutredning föreslog att det skulle införas ett system där partier som önskade delta i allmänna val måste anmäla detta en viss tid före valet. 2003 års vallagskommitté framhöll (SOU 2004:111 s. 171) att en omständighet som följer med den fria nomineringsrätten är att det inte före valet går vare sig för väljarna eller för partierna att få en fullständig överblick över vilka partier och kandidater som ställer upp i valen och därmed kan påverka valresultatet. Det begränsar inte bara möjligheterna för

väljarna att fatta ett rationellt grundat beslut utan också möjligheterna för partierna att kunna ta ställning till de program som andra partier och kandidater går till val på. Även nu angivna brister skulle således kunna läkas med Författningsutredningens förslag. Det skulle också innebära en effektiv ordning som förhindrar ofrivilliga kandidaturer. Slutligen framhölls att det förslagna systemet skulle få positiva effekter för sammanräkningen av valet eftersom det redan före valdagen skulle stå klart vilka partier och kandidater som ställer upp i det aktuella valet. Man skulle också komma ifrån att valmyndigheterna avgör vad som är att betrakta som partibeteckningar. Det fanns således fördelar med det system för offentliga valförberedelser som Författningsutredningen föreslagit. Samtidigt skulle enligt Vallagskommittén inte de nackdelar som kan följa med den nuvarande ordningen på något sätt överdrivas. Vad det hela handlade om var något fler än 4 000 valsedlar med påhittade partibeteckningar som skulle ställas mot principen om åsiktsbildningens frihet. För partiernas verksamhet var den senare principen grundläggande. Kommitténs utgångspunkt var också att begränsningar av den fria nomineringsrätten borde komma i fråga endast vid allvarliga missförhållanden och där ingen annan lösning finns i sikte (jfr konstitutionsutskottets bet. 1973:26 s. 17).

Ett sådant system med offentliga valförberedelser förutsatte för övrigt för sin tillämpning ändringar i regeringsformen. 2003 års vallagskommitté hänvisade till Grundlagsutredningens arbete. Vid en samlad bedömning ansåg 2003 års vallagskommitté inte att det finns tillräckliga skäl för att ersätta eller på annat sätt begränsa den fria nomineringsrätten med ett system för offentliga valförberedelser som Författningsutredningen föreslagit. Regeringen redovisade i proposition 2004/05:169 Ny vallag sin bedömning att ett system med offentliga valförberedelser inte borde införas. Konstitutionsutskottet berörde inte frågan i betänkande 2005/06:KU9 Ny vallag med anledning av bl.a. propositionen.

Utskottet behandlade i betänkande 2000/01:KU11 en motion som syftade till att förtroendevaldas uppdrag skulle kunna tidsbegränsas. Utskottet uttryckte förståelse för de önskemål om större spridning av förtroendeuppdrag som kunde antas ligga bakom förslaget i motionen. Emellertid ansåg utskottet det uteslutet att göra en sådan inskränkning i partiernas nomineringsrätt eller – än mindre – i väljarnas fria val som skulle bli följden av en reglering enligt motionen. Motionen avstyrktes därmed. Utskottet vidhöll därefter i betänkandena 2001/02:KU13 och 2003/04:KU13 denna bedömning och avstyrkte därför motioner rörande samma fråga.

Frågan om sambandet mellan mandat och parti behandlades av utskottet under riksmötet 1983/84. I betänkande KU 1983/84:26 ville utskottet framhålla att det svenska valsystemet utmärks av att väljarna röstar på parti snarare än på person. Varje mandat är emellertid knutet till en viss individ. Ingen ledamot av riksdagen kan utom i vissa undantagsfall tvingas att mot sin vilja frånträda sitt mandat. Utskottet vidhöll våren 1994 (bet. 1993/94:KU22, 1993/94:KU44) bedömningen att en skyldighet för en riks-

dagsledamot att ställa sin riksdagsplats till förfogande om han eller hon lämnar sitt parti under pågående valperiod skulle bryta mot den grundläggande principen att ingen riksdagsledamot utom i vissa undantagsfall kan tvingas att mot sin vilja frånträda sitt mandat.

Under riksmötet 2001/02 behandlade konstitutionsutskottet en motion om partibytarens rätt i förhållande till erhållna uppdrag (bet. 2001/02:KU13). Utskottet instämde (s. 38) i vad som anfördes i motionen om att det kan uppkomma problem i den politiska beslutsprocessen om politiskt förtroendevalda under pågående mandatperiod byter parti och ändå behåller uppdrag som det ankommit på partigrupperna att besätta. Denna problembild kunde enligt utskottet visserligen vara intressant att belysa. Utskottet såg dock stora svårigheter med att genom någon form av reglering finna en lösning på problemet. En sådan reglering skulle ovillkorligen innebära ingrepp i grundläggande principer som rådande valsysteem bygger på. Enligt utskottets mening borde ordningen alltjämt vara den att frågan om vem som ska inneha den typ av uppdrag som nu var aktuell ankommer på respektive partigrupp, och eventuella personförändringar löses internt inom gruppen. Utskottet framhöll att en utgångspunkt i detta sammanhang var att varje enskild ledamot bär sitt mandat med det parlamentariska ansvar det innebär. Mot denna bakgrund var utskottet inte berett att föreslå att riksdagen skulle vidta någon åtgärd med anledning av vad som anfördes i motionen och avstyrkte den därför. Utskottet vidhöll våren 2004 detta ställningstagande (bet. 2003/04:KU9 s. 20).

Utskottets ställningstagande

Frågan om offentliga valförberedelser berörs av Grundlagsutredningens arbete. Enligt utskottets mening bör resultatet av utredningens arbete avvaktas, och utskottet avstyrker därför motionerna 2006/07:K235 (s) och 2006/07:K362 (s). Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande när det gäller tidsbegränsning av förtroendevaldas uppdrag och avstyrker följaktligen motion 2006/07:K368 yrkande 1 (mp). När det gäller yrkandet i motion 2006/07:K279 (s) bl.a. om att förtroendevald som lämnar det parti han eller hon tillhört vid valtillfället bör kunna tvingas att lämna sitt uppdrag vill utskottet hänvisa till att ledamot bär sitt mandat med det parlamentariska ansvar detta innebär. Utskottet är inte berett att ställa sig bakom de begränsningar som föreslås i detta avseende och avstyrker motionen.

Statsråden

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till Grundlagsutredningens arbete en motion (m) om medborgarskapskrav för statsråd. Med hänvisning till ett tidigare ställningstagande avstyrks en motion (kd) om tidskarantän för statsråd.

Bakgrund

Enligt 6 kap. 9 § regeringsformen får endast den vara statsråd som är svensk medborgare sedan minst tio år.

1809 års regeringsform uppställde behörighetskrav för statsråd. Där stadgades (4 §): Konungen skall utnämna ett statsråd, vartill Han kallar kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade, infödde svenske medborgare. Ej må de som äro i rätt upp- och nedstigande skyldskap, ej heller syskon eller äkta makar på en gång vara ledamöter av statsrådet.

Grundlagberedningen (SOU 1972:15 s. 147) ansåg, främst med tanke på faran för påtryckningar i ett spänt läge, det vara betydelsefullt att grundlagen ställde upp krav på att den som skulle vara minister skulle ha varit svensk medborgare under avsevärd tid dessförinnan. Å andra sidan syntes det enligt beredningen knappast nödvändigt att hålla fast vid den dittillsvarande regeln om svenskt medborgarskap alltsedan födelsen.

Departementschefen (prop. 1973:90 s. 283) förklarade sig biträda beredningens uppfattning och påpekade att den föreslagna regeln inte mött någon kritik under remissbehandlingen. I en motion kritiserades kravet på att statsråd ska ha varit svensk medborgare i tio år. I motionen framhölls att motsvarande krav inte ställdes på någon annan yrkesgrupp och att det var en illusion att med en sådan regel söka skydd mot påtryckningar utifrån. Konstitutionsutskottet (KU 1973:26 s. 33), som sade sig självfallet inte betrakta regeln som någon garanti mot utländska påtryckningar, anslöt sig till Grundlagberedningens och departementschefens synsätt och fann det således motiverat med ett krav på att statsråd ska ha en formellt starkare anknytning till Sverige än som erfordras för andra i offentlig verksamhet. Utskottet avstyrkte motionen.

Kommittén om medborgarskap överlämnade i december 2000 betänkandet Medborgarskapskrav i svensk lagstiftning (SOU 2000:106). Utredningen ansåg (s. 337) att kravet på tio års medborgarskap för statsråd är sakligt motiverat. Med hänsyn till rikets säkerhet och förhållandet till andra stater var det enligt utredningen ett oeftergivligt krav att endast svenska medborgare får ha befattning som statsråd, och den särskilda kvalifikationstiden borde behållas, eftersom den borgade för att statsråden var tillräckligt förtrogna med allmänna och mer långsiktiga frågor som rör det svenska samhällets grundläggande struktur och värderingar. Faran för

påtryckningar i ett spänt läge torde vidare enligt utredningen vara något mindre för den som har varit svensk medborgare en längre tid innan han eller hon utses till statsråd.

Motionerna

Peter Danielsson (m) begär i motion K236 att kravet på tio års medborgarskap för att bli statsråd tas bort. Motionären har svårt att förstå vad en persons kunskaper, förtroende och lämplighet som statsråd har att göra med hur länge personen i fråga har varit svensk medborgare. I Sverige är det statsministern som utser statsråden. Motionären anser att statsministern ska kunna välja de statsråd han eller hon anser vara bäst lämpade, utan hänsyn till hur länge de har varit svenska medborgare.

I motion K334 av Sven Gunnar Persson (kd) begärs karantänsregler för ministrar. Enligt motionen finns i många länder karantänsregler för ministrar som lämnar regeringen för att gå direkt till arbete inom näringslivet i en bransch han eller hon haft tillsyn över. Antikorruptionsorganisationen Transparency International har påpekat att Sverige har för otydliga regler på detta område. Motionären hänvisar till att konstitutionsutskottet markerat (bet. 2004/05:KU23) att det finns anledning för regeringen att pröva möjligheterna att vidta lämpliga åtgärder i sammanhanget, t.ex. införandet av en tidskarantän. Riksdagen bör nu enligt motionen än tydligare för regeringen peka på behovet av karantänsregler. Det handlar inte om ett yrkesförbud för tidigare ministrar utan om att införa någon form av regelverk för de gränfall där den subjektiva uppfattningen hos en enskild minister kan behöva stöd och korrektiv. Regeringen bör enligt motionen utreda behovet av någon form av karantänsregler för ministrar som lämnar regeringen för att gå direkt till arbete inom näringslivet i en bransch han eller hon haft tillsyn över.

Tidigare behandling m.m.

Utskottet avstyrkte våren 1991 (bet. 1990/91:KU32) en motion i frågan om medborgarskapskravet för statsråd. Utskottet fann det fortfarande motiverat att uppställa ett mera långtgående formellt krav för utnämning till statsråd än vad som gäller för annan offentlig verksamhet. Vid frågans behandling våren 2001 avstyrktes en motion med hänvisning till att beredningen av betänkandet Medborgarskapskrav i svensk lagstiftning borde avvaktas (bet. 2000/01:KU11 s. 32) och våren 2004 avstyrktes motioner med hänvisning till att utskottet inte var berett att förorda att riksdagen nu skulle vidta någon åtgärd med anledning av vad som anfördes i motionerna (bet. 2003/04:KU9 s. 34). Våren 2006 avstyrktes liknande motioner i förenklad ordning i betänkande 2005/06:KU15.

Vid 2003 års vårgranskning granskade utskottet statsministerns roll när det gällde f.d. näringsminister Björn Rosengrens uppdrag åt Stenbecksfären (bet. 2002/03:KU30 s. 119–127). Utskottet gjorde därvid en genomgång av bl.a. förhållandena i vissa andra länder. Utskottet fann att det saknades anledning att rikta någon kritik mot statsministern när det gäller f.d. näringsminister Björn Rosengrens uppdrag för Stenbecksfären. Vidare konstaterade utskottet att det inte finns förutsättningar för statsministern att hindra att ett statsråd, som lämnar regeringen, tar ett nytt uppdrag inom t.ex. näringslivet. Utskottet ansåg i princip att det i både offentlig och privat verksamhet är av godo med erfarenhet från samhällets skilda sektorer. Sekretesslagens och även insiderlagens regler med det straffansvar som reglerna innebär ger, enligt vad utskottet anförde, ett gott skydd för statens intressen när verksamhet i staten lämnas för tjänstgöring inom t.ex. näringslivet. Utskottet tillade emellertid att det inte kunde bortses från att ett statsrådsuppdrag kan lämnas för en tjänst eller ett uppdrag som skulle kunna rubba allmänhetens förtroende för att ett f.d. statsråd utövat sitt statsrådsuppdrag helt utan hänsyn till kommande anställnings- eller uppdragsmöjligheter eller för att det f.d. statsrådet i sin nya anställning eller i sitt nya uppdrag inte får särskilda fördelar i kontakterna med företrädare för staten. Det kunde därför finnas anledning för regeringen att pröva t.ex. en möjlighet för en tidskarantän. Granskningen föranledde inte något annat uttalande från utskottets sida.

I betänkande 2004/05:KU23 avstyrktes en motion i ämnet (s. 13). Enligt uppgift från Statsrådsberedningen hade det inte inom Regeringskansliet utarbetats några regler eller rutiner rörande tidskarantän för statsråd. Vidare hade inhämtats att det, såvitt känt, inte heller pågick något arbete av det slaget inom Regeringskansliet. Utskottet ville därför på nytt markera att det finns anledning för regeringen att pröva möjligheterna att vidta lämpliga åtgärder i sammanhanget, t.ex. införandet av en tidskarantän. Något initiativ från riksdagens sida med anledning av motionen framstod dock inte som erforderligt. Våren 2006 avstyrktes en liknande motion i för- enklad ordning i betänkande 2005/06:KU15.

Utskottets ställningstagande

Frågan om medborgarskapskrav för statsråd berörs av Grundlagsutredningens arbete. Enligt utskottets mening bör resultatet av detta arbete avvaktas, och utskottet avstyrker därför motion 2006/07:K236 (m).

Utskottet vill vidare återigen markera att det kan finnas anledning för regeringen att pröva möjligheterna att införa regler om tidskarantän för statsråd. Något initiativ från riksdagens sida med anledning av motionen framstår dock fortfarande inte som nödvändigt. Motion 2006/07:K334 (kd) avstyrks.

Folkomröstningar och ett råd för folkinitiativ

Utskottets förslag i korthet

Utskottet avstyrker med hänvisning till Grundlagsutredningens arbete motionsyrkanden (mp) om folkomröstning och ett råd för folkinitiativ.

Gällande regler

Enligt 1 kap. 1 § första stycket regeringsformen utgår all offentlig makt i Sverige från folket. I andra stycket sägs att den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskick och genom kommunal självstyrelse. Enligt 8 kap. 4 § första stycket meddelas föreskrifter om rådgivande folkomröstning i hela riket och om förfarandet vid folkomröstning i grundlagsfråga genom lag. Bestämmelser om folkomröstning finns i folkomröstningslagen (1979:369). I 18 § föreskrivs att inför rådgivande folkomröstning anges i särskild lag den fråga som ska ställas till folket samt tidpunkten för omröstningen.

I 8 kap. 15 § regeringsformen, som innehåller bestämmelser om stiftande av grundlag, anges förutsättningarna för att folkomröstning om vilande grundlagsförslag ska anordnas samt ges föreskrifter om omröstningen. För att en sådan folkomröstning ska anordnas, krävs bl.a. att minst en tredjedel av riksdagens ledamöter röstar för det. Folkomröstningen ska hållas samtidigt med val till riksdagen.

Folkomröstning kan även aktualiseras enligt 10 kap. regeringsformen som gäller förhållandet till andra stater.

Enligt 5 kap. 23 § kommunallagen (1991:900) får ett ärende om att i en viss fråga hålla folkomröstning i en kommun eller ett landsting väckas (genom s.k. folkinitiativ) av minst 5 % av de kommun- eller landstingsmedlemmar som är röstberättigade enligt lagen (1994:692) om kommunala folkomröstningar.

I förarbetena till 1974 års regeringsform anförs att man i den inledande bestämmelsen i 1 kap. 1 § första stycket ger uttryck åt det svenska statskickets karaktär av folkstyrelse (prop. 1973:90 s. 228). Vidare markeras i det andra stycket den fria åsiktsbildningens samt den allmänna och lika rösträttens grundläggande betydelse för folkstyrelsen. För att ytterligare klargöra folkstyrelsens karaktär har i detta sammanhang lagts till att folkstyrelsen förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskick och genom kommunal självstyrelse. I fråga om folkomröstningar anförde departementschefen bl.a. att han delade Grundlagberedningens uppfattning att det kan vara av värde att ha möjlighet att efter majoritetsbeslut i riksdagen hålla rådgivande folkomröstning, t.ex. i en fråga där partierna önskar få kännedom om uppfattningen bland väljarna innan de tar ställ-

ning för egen del (a. prop. s. 186 f.). Han anförde vidare att han i likhet med beredningen var bestämd motståndare till tanken att tillägga en minoritet i riksdagen rätt att få till stånd en folkomröstning. En sådan ordning skulle enligt honom inte kunna undgå att minska parlamentarismens funktionsduglighet. Han anförde också att ett folkomröstningsinstitut av rådgivande karaktär inte innebär att avgörandet undandras statsorganen. Det fanns enligt honom därför inte något behov av att i grundlag ha närmare regler om möjligheterna att anordna sådan folkomröstning. Han ansåg att det är tillräckligt att det i grundlag slås fast att befogenheten att besluta om rådgivande folkomröstning i hela riket ska ligga hos riksdagen.

Motionen

I motion K368 (yrkande 2) av Mikael Johansson m.fl. (mp) framhålls att det representativa systemet inte längre är tillräckligt för att ta till vara medborgarnas engagemang och kunskaper. Det är hög tid för Sverige att närma sig de demokratiska idealen genom att låta medborgarna komma till tals direkt oftare än vart fjärde år. Detta är redan möjligt genom såväl kommunala som nationella folkomröstningar, men för att de ska fungera som ett verkningfullt komplement till den representativa demokratin måste en rad förändringar göras. Om minst 5 % av de röstberättigade begär folkomröstning i en fråga, bör en sådan folkomröstning hållas. Detta gäller nationellt, länsvis och kommunalt. I EU-frågor, t.ex. fördragsändringar, bör beslutande folkomröstningar hållas. För att detta ska fungera är det givetvis viktigt att det finns ett regelverk runt folkomröstningar som gör det hela genomförbart. Vad gäller lokala folkomröstningar måste frågan rymmas inom den kommunala kompetensen. Det måste också finnas regler för hur frågan ska formuleras, hur högt valdeltagande som ska krävas, vilka resurser som ska ges till kampanjerna osv.

I motionen begärs vidare (yrkande 3) ett opartiskt råd för folkinitiativ som lyder under riksdagen. Formuleringen i folkomröstningarna ska granskas och godkännas av ett sådant råd som ska se till att folkinitiativförslagen är opartiskt formulerade och är förenliga med kommunallagen. Även kommuner ska kunna få råd och stöd för sina folkomröstningar genom en remissbehandling av rådet. Grupper som vill starta ett folkinitiativ genom namninsamling ska först få formuleringen av frågan godkänd av rådet så att medborgarna vet att det är samma fråga som sedan dyker upp på valsedeln.

Tidigare behandling

Konstitutionsutskottet har flera gånger behandlat motioner om folkomröstningsinstitutet. Konstitutionsutskottet behandlade under riksmötet 2000/01 motioner som rörde möjligheten att hålla beslutande folkomröstning och en utredning av folkomröstningsinstitutet (bet. 2000/01:KU11 s. 21–24). I sitt ställningstagande anförde utskottet att den svenska folkstyrelsen histo-

riskt bygger på att folkets vilja förverkligas genom valda ombud. Enligt utskottets uppfattning var emellertid en folkstyrelse genom ombud inte nog. Folkstyrelsen skulle vitaliseras genom att medborgarna i folkomröstning deltog i och påverkade besluten på ett tydligare sätt. Utskottet anförde att som ett komplement till den representativa demokratin fanns det därför skäl att öka användningen av folkomröstningsinstitutet. En förstärkning av minoritetsskyddet skulle enligt utskottet kunna utgöra ett väsentligt inslag i den allmänna strävan att stärka demokratin. Utskottet ansåg att en möjlighet för en viss minsta minoritet av riksdagen att få till stånd en folkomröstning där medborgarna kan förkasta ett beslut som fattats av riksdagen är en modell som kunde vara av intresse att överväga. Även möjligheten i övrigt att öka användningen av beslutande folkomröstningar borde ses över.

Utskottet ansåg med hänsyn till det anförda att regeringen i enlighet med de aktuella motionerna på nytt borde låta utreda folkomröstningsinstitutet. Utredningen borde enligt utskottet ha parlamentarisk sammansättning. Den borde bygga på och följa upp 1996 års Folkomröstningsutrednings arbete. Utskottet föreslog att riksdagen som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anförde. I regeringens skrivelse 2002/03:75 med redogörelse för regeringens behandling av riksdagens skrivelser anfördes rörande bl.a. det ovan redovisade tillkännagivandet att det inom Regeringskansliet övervägdes de närmare formerna för det utredningsarbete rörande konstitutionella frågor som tog sikte på förslag till grundlagsändringar inför valåret 2006.

I mars 2002 i samband med behandlingen av demokratipropositionen och motioner (bet. 2001/02:KU14) noterade utskottet (s. 84) att regeringen avsåg att återkomma i frågan om kommunala folkomröstningsinitiativ vid beredningen av Kommundemokratikommitténs betänkande Att tänka efter före – samråd i kommuner och landsting (SOU 2001:89). Utskottet uttalade därvid att beredningen borde syfta till att lägga fram förslag för riksdagen med innebörd att folkomröstning ska hållas om 10 % av de röstberättigade i kommunen respektive landstinget begär det. Utskottet föreslog att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen det anförda till känna. Riksdagen följde utskottet (rskr. 2001/02:190).

Frågan berördes igen av riksdagen vid behandlingen av utskottets betänkande 2002/03:KU29 om regeringens redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen (skr. 2002/03:75). Riksdagen biföll i juni 2003 en reservation (m, fp, kd, c, mp) vari beklagades att regeringen ännu inte efterkommit riksdagens tillkännagivande om lokala folkomröstningar samt uttalades att det var angeläget att snarast belysa denna viktiga författningsfråga och att regeringen presenterade förslag i enlighet med riksdagens beslut (rskr. 2002/03:208).

Hösten 2004 behandlade konstitutionsutskottet i betänkande 2003/04:KU3 motioner (kd, mp) om stärkt folkinitiativ. Utskottet avstyrkte motionerna med hänvisning till att beredning av ärendet pågick i Regeringskans-

liet. Riksdagen följde utskottets förslag till beslut med godkännande av motiveringen i en reservation (m, fp, kd, c, mp), i vilken anfördes att det var ytterst angeläget att regeringen snarast presenterade förslag i enlighet med riksdagens beslut (rskr. 2003/04:33–34).

Våren 2005 avstyrktes motioner om folkinitiativ med hänvisning till att Grundlagsutredningen fått i uppdrag att förutsättningslöst se över bestämmelserna om folkomröstningar, däribland frågan om folkinitiativ (bet. 2004/05:KU30).

Grundlagsutredningen

Grundlagsutredningen har bl.a. i uppdrag att förutsättningslöst se över bestämmelserna om folkomröstningar (dir. 2004:96). I det ingår även att utreda kommunala folkomröstningar och möjligheterna för medborgarna att genom folkinitiativ få till stånd en folkomröstning. Grundlagsutredningen ska redovisa sitt uppdrag senast den 31 december 2008.

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening bör resultatet av Grundlagsutredningens arbete avvaktas. Motion 2006/07:K368 yrkandena 2 och 3 (mp) avstyrks.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Monarkin, punkt 1 (v, mp)

av Marianne Berg (v) och Mikael Johansson (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2006/07:K210, 2006/07:K287, 2006/07:K311, 2006/07:K320, 2006/07:K352 yrkandena 1–5 och 2006/07:K356.

Ställningstagande

En betydligt rimligare ordning än den nuvarande vore om statsöverhuvudet tillsattes genom val och hämtades ur befolkningen som helhet. Offentliga ämbeten bör inte kunna gå i arv. Så länge statschefen är maktlös kan en arvmonarki möjligen (om än med viss svårighet) kunna förenas med demokratins principer, men kungen har redan i dag en viss opinionsbildande roll, och det är inte säkert att kungen alltid kommer att ha samma roll även i framtiden. Den dag landet hamnar i krig eller inträder i kris kan ämbetet få en mycket stor betydelse. Det kan konstateras att det faktiskt spelar en viss roll vem som innehar posten som statschef, även i fredstid. Statschefen är bl.a. ett av landets ansikten utåt.

Monarkin, så som den är beskaffad i dag, är inte utformad på ett sätt som är acceptabelt i ett demokratiskt samhälle. Grundlagen stadgar t.ex. att kungen saknar religionsfrihet, att han inte kan åtalas om han skulle begå brottsliga handlingar samt att prinsar och prinsessor inte har rätt att gifta sig utan regeringens godkännande. Det är uppenbart att systemet borde reformeras, och det rimliga vore att utse landets statschef genom någon form av val.

Torekovskompromissen har under över tre decennier fungerat som ett förhållandevis effektivt skydd mot en seriös och konstruktiv politisk debatt om statsskicket. På senare år har dock den gamla kompromissen framstått som alltmer bräcklig. En förnyad diskussion om statsskicket har tagit fart. Monarkins förenlighet med demokratiska principer ifrågasätts i allt vidare kretsar. Det blir alltmer angeläget med en allsidig och förutsättningslös prövning av statsskickets grunder och av den nuvarande ordningens hållbar-

het. Tidigare kompromisser och över 30 år gamla ställningstaganden, gjorda i en annan tid med andra förutsättningar, kan inte få stå i vägen. Det är svårt att tänka sig en bättre ram för en sådan analys än den förestående översynen av regeringsformen. Regeringen bör därför ge den tillsatta kommittén tilläggsdirektiv med denna innebörd. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

2. Valbarhet, punkt 6 (mp)

av Mikael Johansson (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2006/07:K368 yrkande 1 och avslår motionerna 2006/07:K235, 2006/07:K279 och 2006/07:K362.

Ställningstagande

För att den representativa demokratin ska fungera krävs att hela samhället är representerat. Så är det inte i dag. De beslutande församlingarna speglar inte fullt ut den befolkning som utser dem. Det finns för få unga, för få företagare, för få äldre, för få som varit arbetslösa och för få personer med utländsk bakgrund. Det gör att dessas erfarenheter dåligt tas till vara, och därmed blir också politiken lidande. Särskilt beklagligt är det att så få äldre har möjlighet att delta i politiken. Dagens system kan verka uteslutande mot den som först på pensionsdagen har tid, ork och lust att engagera sig, delta i samhällsbygget och syssla med politik. Man hinner helt enkelt inte upparbeta det förtroende som krävs internt i partierna om de valda företrädarna sitter väldigt länge på sina poster. Resultatet blir att 20 % av befolkningen – fulla av livserfarenhet och visdom – har svårt att göra sina röster hörda. Det behövs en rotationsprincip. Ingen bör sitta på ett och samma förtroendeuppdrag längre än i högst tre mandatperioder i följd. På det sättet möjliggörs för nya personer att komma in och arbeta i riksdag och kommun- och landstingsfullmäktige.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2006

2006/07:K202 av Kenneth Johansson och Sven Bergström (båda c):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa skilda valdagar för riksdagsval och region-, landstings- och kommunalval.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utveckla personvalssystemet och som en första åtgärd avskaffa de s.k. spärrarna i såväl val till riksdag som till övriga församlingar.

2006/07:K207 av Rolf Gunnarsson (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om personval.

2006/07:K210 av Christin Hagberg (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda en övergång till republikanskt statskick.

2006/07:K214 av Rolf Gunnarsson (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om skilda valdagar.

2006/07:K215 av Rolf Gunnarsson (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att minska antalet ledamöter i Sveriges riksdag till 249 ledamöter.

2006/07:K235 av Hans Stenberg och Jasenko Omanovic (båda s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ändra vallagen så att det krävs att ett parti är registrerat med partinamn och minst två kandidater boende i kommunen för att rösterna ska vara giltiga i kommunvalet.

2006/07:K236 av Peter Danielsson (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ta bort kravet på tio års medborgarskap för att bli statsråd.

2006/07:K240 av Birgitta Sellén och Ulrika Carlsson i Skövde (båda c):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att tillsätta en utredning för att få till stånd ett fungerande personvalssystem i Sverige.

2006/07:K247 av Lars Hjalmered och Tomas Tobé (båda m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ändrade regler gällande personval.

2006/07:K250 av Annie Johansson (c):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att se över det svenska personvalssystemet.

2006/07:K258 av Karla López m.fl. (mp):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en lagändring i vallagen som gör att alla invandrare behandlas lika när det gäller rösträtt i lokalval.

2006/07:K274 av Betty Malmberg och Gunnar Axén (båda m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att det åter ska vara tillåtet att stryka kandidater från partiers listor.

2006/07:K279 av Ameer Sachet (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen tillsätter en utredning om upphörande av förtroendeuppdrag efter partibyte.

2006/07:K282 av Louise Malmström (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att överväga att rösträtten i allmänna val ska omfatta alla som fyller 18 år under det år som val förrättas.

2006/07:K284 av Marianne Berg m.fl. (v):

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av vallagen så att rösträtten gäller fr.o.m. det år man fyller 18 år.

2006/07:K287 av Marianne Berg m.fl. (v):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om tilläggsdirektiv till Kommittén för översyn av regeringsformen angående utredning av monarkins avskaffande.

2006/07:K291 av Lars Hjälmered och Christian Holm (båda m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att göra en översyn i syfte att införa skilda valdagar för valen till riksdagen och kommuner och landsting.

2006/07:K297 av Jan-Evert Rådström och Christian Holm (båda m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att beakta de regionala aspekterna och möjligheterna att minska antalet riksdagsledamöter.

2006/07:K311 av Max Andersson m.fl. (mp):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en utredning med syfte att avveckla monarkin.

2006/07:K314 av Else-Marie Lindgren (kd):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att slopa landstingen.

2006/07:K320 av Fredrik Olovsson och Johan Löfstrand (båda s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att införa republik.

2006/07:K324 av Cecilia Widegren (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att verka för att avveckla den tredje beskattningsnivån – lands-
ting och regioner – i Sverige.

2006/07:K334 av Sven Gunnar Persson (kd):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om karantänsregler för ministrar.

2006/07:K352 av Birgitta Ohlsson m.fl. (fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att republik bör införas.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att kungen så länge som monarkin existerar som statskick, bör fråntas sin roll som ordförande i Utrikesnämnden.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utländska ambassadörer så länge som monarkin existerar som statskick, bör överlämna sina kreditivbrev till talman-
nen eller utrikesministern.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utrikesministern så länge som monarkin existerar som statskick, bör utfärda utnämningssbrev till svenska konsulter utomlands.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att statschefsrollen i förhållande till främmande makt bör så länge som monarkin existerar som statskick utövas av talmannen eller statsministern.

2006/07:K354 av Birgitta Ohlsson (fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att spärarna i personvalet till riksdagen avskaffas.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att spärarna i personvalet till kommunfullmäktige avskaffas.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att spärarna i personvalet till landstinget avskaffas.

2006/07:K356 av Veronica Palm m.fl. (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om övergång till republik.

2006/07:K362 av Kenneth G Forslund och Catharina Bråkenhielm (båda s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att endast registrerade kandidater ska kunna väljas in i beslutande församlingar.

2006/07:K363 av Kenneth G Forslund och Catharina Bråkenhielm (båda s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att återinföra möjligheten att påverka vilka kandidater som väljs genom att stryka kandidater på valsedeln.

2006/07:K368 av Mikael Johansson m.fl. (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa en rotationsprincip i kommun- och landstingsfullmäktige samt riksdagen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om beslutande folkomröstningar.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om inrättandet av ett råd för folkinitiativ under riksdagen.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om sänkt rösträttsålder till 16 år.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att avskaffa diskriminerande skillnader i krav för rösträtt i val till kommun- och landstingsfullmäktige samt till riksdagen.

2006/07:A270 av Lars Ohly m.fl. (v):

53. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagändring som innebär att invandrade kvinnor och män ges rösträtt i riksdagsval, folkomröstningar och EU-parlamentsval efter samma grund som i kommunala val.